

Wat betekent het om te leven zonder adres?

Dakloosheid kent vele gezichten maar heeft als gemeenschappelijke noemer het ontbreken van een stabiele en kwaliteitsvolle woning. Dakloos zijn heeft vergaande gevolgen voor iemand zijn persoonlijk welbevinden, zijn sociale relaties, zijn gezondheid (...) en leidt in de meeste gevallen ook tot een groot administratief kluwen. Daklozen beschikken vaak niet over een woonplaats die ze kunnen inzetten om zich in de bevolkingsdienst van een gemeente te laten inschrijven.

Zonder inschrijving in de bevolkingsregisters kan je geen aanspraak meer maken op een identiteitskaart. Heel wat administratieve stappen, zoals het afsluiten van een gsm-abonnement of een contract met een energieleverancier worden zo onbegonnen werk. Ook gaan stemmen, een bankrekening openen of aantonen dat je in orde bent met je ziekteverzekering zijn niet meer mogelijk.

Heel wat uitkeringen komen in het gedrang wanneer iemand geschrapt wordt uit de bevolkingsregisters. Sommige uitkeringen, zoals de tegemoetkomingen voor personen met een handicap, worden meteen stopgezet. Ook de werkloosheidsuitkering wordt in regel geschorst. In principe zou iemand wel nog recht hebben op een leefloon maar de uitbetaling vormt in dit geval dan weer een probleem omdat niet elk OCMW cash wil uitbetalen. Sommige rechten worden afgetopt omdat men bijvoorbeeld niet kan nagaan of iemand al dan niet samenwoont en instanties dan maar het minst voordelige statuut toekennen.

De zware administratieve gevolgen van het niet hebben een adres zorgt voor een nog grotere breuk met de samenleving. Het ter beschikking stellen van een adres is een (eerste) noodzakelijk stap om iemand opnieuw zijn rechten toe te kennen en een re-integratie in de samenleving mogelijk te maken. Om hieraan tegemoet te komen heeft de Belgische overheid (onder meer) het referentieadres in het leven geroepen.

Het referentieadres bij een privépersoon en bij het OCMW

Een referentieadres, is het adres waar een dakloze niet woont maar toch kan gebruiken voor zijn inschrijving in het bevolkingsregister. Dit kan zowel het adres zijn van een privépersoon als van een bevoegd OCMW.

Om een referentieadres bij een privépersoon te nemen heb je enkel zijn of haar akkoord nodig. Een referentieadres bij een privépersoon is niet hetzelfde als daar je hoofdverblijfplaats zetten. Omdat de dakloze hier niet effectief woont, kan dit referentieadres in theorie geen gevolgen hebben voor de betrokkenen hun uitkering of bijvoorbeeld leiden tot een verhoging van de huurprijs van een sociale woning.

Om een referentieadres bij een OCMW te verkrijgen dient een persoon te voldoen aan de federale definitie van dakloosheid, mag hij nergens anders meer inschreven staan en moet hij een beroep doen op het OCMW voor dienstverlening (voor ons is de vraag naar een referentieadres op zich al een hulpverleningsvraag).

Naast het referentieadres zijn er nog andere wettelijke opties voor daklozen voor het bekomen van een adres; de voorlopige inschrijving, het referentieadres voor rondtrekkende groepen en de tijdelijke afwezigheid bij een verblijf in een instelling. Aangezien er ons gevraagd werd om slechts een beknopte analyse op te maken, zullen we hier niet verder op ingaan. ¹

Enkele voorbeelden van wat er misloopt op het terrein

We hebben momenteel noch recente cijfers voorhanden van het exact aantal daklozen in België noch over het aantal toegekende referentieadressen. Toch kunnen we concluderen op basis van de vele getuigenissen die we hebben verzameld en de cijfers die we kennen uit het verleden² dat er grote toegankelijkheidsproblemen zijn m.b.t. het referentieadres. Hieronder schetsen we de belangrijkste moeilijkheden die daklozen ondervinden om een referentieadres te bekomen.

Momenteel zijn er 4 verschillende omzendbrieven in de omloop die de praktische toepassing van de oorspronkelijke wet proberen nader te bepalen. Dit heeft in de praktijk ertoe geleid dat de bevoegde instanties er vaak zeer uiteenlopende interpretaties op nahouden. Ook zijn er nog vele lacunes en onduidelijkheden in de verschillende wettelijke documenten te

¹ Voor verdere informatie, zie: Netwerk Tegen Armoede : « Werknota : Het (referentie)adres voor daklozen », <http://www.netwerktegenarmoede.be/documents/150800-Referentieadres-voor-daklozen- werknota-Netwerk-tegen-Armoede....pdf>

² Uit cijfers van de POD maatschappelijke integraties bleek dat in 2011 slechts 4.785 referentieadressen bij een OCMW werden toegekend (<https://www.mi-is.be/nl/pers-multimedia/ocmw-steunt-meer-dan-10000-ex-daklozen>)

betreuen. De territoriale bevoegdheid van een OCMW is zo'n voorbeeld. Omdat het voor interpretatie vatbaar is tot welk OCMW een dakloze zich moet wenden voor zijn referentieadres, zien we in de praktijk dat vele daklozen van de ene gemeente naar de andere worden doorverwezen.

Sommige OCMW's hanteren een erg enge definitie van dakloosheid. Zo ontzeggen sommige instanties daklozen met een 'te hoog inkomen' het referentieadres. Daklozen die tijdelijk opgevangen worden door vrienden of familie worden ook vaak niet als daklozen beschouwd en krijgen bijgevolg geen referentieadres. Recent onderzoek toonde echter aan dat de zogenaamde 'sofaslapers' net de grootste groep binnen de daklozenpopulatie vertegenwoordigen.

Een andere voorwaarde om een referentieadres te verkrijgen is dat de dakloze eerst geschrapt moet zijn uit de bevolkingsregisters. Vele daklozen beschikken gedurende enige tijd nog over een oud of achterhaald adres. Sommige OCMW's weigeren of treuzelen dan om de procedure voor het referentieadres op te starten. Sommigen vragen aan de dakloze zelf om hun ambtshalve schrapping eerst in orde te maken. We pleiten hier voor een preventieve aanpak die de naadloze overgang van het ene naar het andere adres garandeert.

Hoewel voor ons het aanvragen van een referentieadres een hulpverleningsvraag op zich is, geven bepaalde OCMW's enkel het adres indien de cliënt ook voor andere begeleiding openstaat. Sommige OCMW's koppelen voorwaarden aan het referentieadres, zoals een ontwenningsskuur, het aanvaarden van schuldhulpverlening of het bewijzen van het zoeken naar een woonst. Andere geven dan weer enkel het referentieadres als iemand ook recht heeft op een leefloon.

Het referentieadres bij private personen blijkt maar door enkele daklozen te worden gebruikt. Daklozen kennen niet altijd het bestaan van dit referentieadres of hebben bang dat wettelijke instanties het referentieadres toch zullen beoordelen als samenwonen met alle gevolgen van dien (uit de praktijk blijkt dat deze vrees zeker niet ongegrond is). Vele gemeenten weigeren ook een referentieadres bij een private persoon en wijzen meteen door naar het OCMW. Voor heel wat mensen blijft de stap naar het OCMW echter groot.

Zijn er alternatieven mogelijk?

In de eerste plaats willen we dat het beleid meer inzet op de preventieve en structurele aanpak van dakloosheid. We denken dan vooral aan het betaalbaar maken van huisvesting voor iedereen, meer preventief werken bij een dreigende uithuiszetting, en een vlottere overgang garanderen bij het verlaten van een instelling.

We vinden het belangrijk dat op korte termijn het referentieadres voor daklozen toegankelijker wordt. Hiervoor dient er meer duidelijkheid te komen over de voorwaarden om dit adres te bekomen. Hoewel we voorstander zijn van 1 omzendbrief die alle voorgaande vervangt, heeft deze ook beperkingen. Een omzendbrief is namelijk niet wettelijk afdwingbaar en kan enkel een praktische vertaling zijn van de wettelijke basistekst. Om tot een echt toegankelijk referentieadres te komen denken we dat ook in de wet zelf enkele belangrijke wijzigingen noodzakelijk zijn.

Samenwonen heeft momenteel een zeer grote impact op mensen hun inkomen en sociale rechten. Het leidt er immers toe dat voor samenwonenden de uitkeringen, die reeds onder de armoedegrens liggen, nog verder afgeroomd worden. Wat deze mensen verliezen staat niet in verhouding tot wat zij besparen door samen te wonen. Door een wirwar aan regels is de impact van het samenwonen vaak moeilijk in te schatten. Mensen durven niet solidair te zijn omdat ze de zware persoonlijke gevolgen vrezen. We zijn ervan overtuigd dat de herziening van het huidige statuut samenwonende mee een oplossing kan bieden aan de problematiek van dakloosheid.

De gevolgen van het niet hebben van een adres zijn niet voor alle sociale rechten en uitkeringen dezelfde in België. We noteerden getuigenissen van mensen die ook zonder adres, wanneer ze zich op regelmatige basis aanmeldden en aan de wettelijke verplichtingen voldeden, bepaalde uitkeringen bleven ontvangen. We pleiten er dan ook voor om sociale rechten zo weinig mogelijk te laten afhangen van het hebben van een inschrijving in het bevolkingsregister (of het hebben van een identiteitskaart of bankrekening). We weten dat in andere landen sociale en burgerrechten minder afhankelijk zijn van het hebben van een adres. We hopen dat deze peer review enkele van deze good practices uit het buitenland in kaart kan brengen zodat deze als inspiratie kunnen dienen voor België om de grote non take-up van rechten bij daklozen tegen te gaan.